

Zonder (toe)zicht op politiecontroles staat de aanpak van etnisch profileren nog in de kinderschoenen

Cahiers Politiestudies
Jaargang 2022-4, nr. 65
p. 137-152
© Gompel&Svacina
ISBN 978-94-6371-412-9



Jair Schalkwijk en Dionne Abdoelhafiezkhani¹

De politie mag sinds 2017 geen mensen controleren op basis van het feit dat zij tot een groep behoren die oververtegenwoordigd is in de misdaadstatistiek. Dit beleid, dat ingrijpt op de kern van de oorzaken van etnisch profileren, is in de praktijk niet ten uitvoering gebracht. Leidinggevend hebben geen zicht op de politiecontroles die niet leiden tot een aanhouding. Bovendien blijft de politie werken met risicoprofielen die overwegingen omtrent ras bevatten. Wij adviseren om te stoppen met het gebruik van etnisch geladen risicoprofielen en om alle politiecontroles systematisch te monitoren. Dat kan het best met een (vorm van een) stopformulier dat leidinggevend cruciale informatie geeft waarmee zij kunnen sturen op gewenst gedrag in de uitvoering. Wij beargumenteren dat de aanpak van etnisch profileren nog in de kinderschoenen staat zolang de politie zich blijft verzetten tegen het systematisch monitoren van politiecontroles en het gedrag van politiemensen.

1. Inleiding

Etnisch profileren staat al decennia internationaal in de belangstelling. Ook in Nederland is er in de afgelopen tien jaar met regelmaat gepubliceerd over etnisch profileren. Uit meerdere onderzoeken die de afgelopen tien jaar zijn uitgevoerd in Nederland bleek dat ook de Nederlandse politie zich schuldig maakt aan etnisch profileren, waardoor burgers ongelijk behandeld worden (zie o.a. Amnesty, 2013; Broekhuizen et al., 2018; Çankaya, 2012; Felten et al., 2021; FRA, 2017; Landman & Kleijer-Kool, 2016; Van der Leun et al., 2014). In dit artikel bespreken we, om te beginnen, een aantal relevante onderzoeken die wijzen op ervaren discriminatie door burgers. Daarna verkennen we drie oorzaken van etnisch profileren: vooroordelen en statistisch onderscheid maken, ruime (discretionaire) bevoegdheden en het gebruik van ras in risicoprofielen. Vervolgens bespreken we het staande beleid dat de politie heeft gemaakt om etnisch profileren tegen te gaan. Recent uitgevoerde onderzoeken laten echter zien dat agenten het beleid niet kennen, of, zoals bij risicoprofielen het geval is, soms zelfs expliciet instructies krijgen om etnisch te profileren (Amnesty, 2020; Politieacademie, 2020). We beschrijven vervolgens hoe de politie zich verzet tegen systematisch monitoren

¹ Jair Schalkwijk en Dionne Abdoelhafiezkhani zijn werkzaam bij 'Controle Alt Delete'. In dit kader voeren zij onderzoek naar etnisch profileren in Nederland.

van controles, hoewel dit eraan kan bijdragen dat leidinggevenden zicht krijgen op het handelen van individuele politieagenten en daarmee een kans hebben om te sturen op gewenst gedrag. Tot slot stellen wij in dit artikel dat het huidige beleid tegen etnisch profileren onvoldoende is om etnisch profileren effectief tegen te gaan.

2. Definities

Voordat we de inhoud induiken, beginnen we met een korte uitleg van de terminologieën die we gebruiken.

De Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) van de Raad van Europa heeft een definitie van etnisch profileren opgesteld die wordt gebruikt door de politie, het Ministerie van Justitie en Veiligheid, mensenrechtenorganisaties zoals Amnesty Nederland en Controle Alt Delete, en instanties zoals het College voor de Rechten van de Mens en de Nationale Ombudsman. Deze definitie luidt als volgt: “Het gebruik van criteria of overwegingen omtrent ‘ras’, huidskleur, etniciteit, nationaliteit, taal en religie bij opsporing en rechtshandhaving – zowel op operationeel als organisatorisch niveau – terwijl daarvoor geen objectieve rechtvaardiging bestaat” (ECRI, 2019). In dit artikel is deze definitie het uitgangspunt als we het hebben over etnisch profileren.

Etnisch profileren vindt plaats bij het maken van selectiebeslissingen. Een selectiebeslissing is niet alleen het moment waarop een politieagent besluit om een burger wel of niet staande te houden. Onder de selectiebeslissing valt ook het moment dat vóóraf gaat aan de staandehouding, zoals het bevragen van het kenteken van een voorbijrijdende auto of brommer.

Etnisch profileren wordt in Nederland ervaren door mensen van kleur, mensen met een ‘vermeende’ migratieachtergrond en mensen die een ‘vermeende’ islamitische achtergrond hebben. Het CBS adviseerde recent om aan de etnisch-cultureel diverse groepen te refereren als migranten en kinderen van migranten (CBS, 2022). Dat taalgebruik nemen wij niet over, omdat we van mening zijn dat dit Nederlanders met een migratieachtergrond te veel tot ‘de ander’ zou maken (NRC, 2022a). Het uitgangspunt zou moeten zijn dat we allemaal gelijk zijn in ons land en dat onderscheid maken alleen nodig is om ongelijke behandeling tegen te gaan. Als het gaat om etnisch profileren refereren wij daarom naar de ongelijke behandeling van bijvoorbeeld Surinaamse-Nederlanders, Turkse-Nederlanders en Poolse-Nederlanders. Wanneer we deze groepen samennemen, spreken we van Nederlanders met een migratieachtergrond of bijvoorbeeld Nederlanders van kleur. Nederlanders, die vroeger autochtonen genoemd werden, noemen we Nederlandse-Nederlanders.

Bij etnisch profileren is er, simpel gezegd, sprake van ongelijke behandeling op basis van ras. Het woord ras, niet heel gangbaar in Nederland, is een juridische verzamelterm voor: huidskleur, afkomst en nationale of etnische afstamming (College voor de Mensenrechten, 2021). Biologisch gezien bestaan er geen menselijke rassen en wijzen wij principieel deze terminologie af. In de wet en in de jurisprudentie wordt echter wel van ras gesproken. Om daar aansluiting bij te zoeken gebruiken we in dit artikel het woord ras in plaats van etniciteit. Internationaal wordt de term ‘racial profiling’ gebruikt, maar deze term is in Nederland niet in zwang, vandaar dat wij wel spreken van etnisch profileren en etnisch geladen risicoprofielen.

Tot slot, als we spreken over een risicoprofiel, dan bedoelen we daarmee een verzameling van één of meer selectiecriteria op basis waarvan een bepaald risico op normovertreding wordt ingeschat en een selectiebeslissing wordt gemaakt (College voor de Mensenrechten, 2021). Hierbij is er, net zoals bij de proactieve controles, geen geïndividualiseerde verdenking van een gepleegd strafbaar feit. Een etnisch geladen risicoprofiel is een risicoprofiel waarin ras een criterium is.

3. Ervaren discriminatie

Met een publicatie van een Amsterdamse onderzoeker (Çankaya, 2012), een kritisch rapport door de Nederlandse afdeling van Amnesty International (Amnesty, 2013), fervent buurtactivisme in de Haagse Schilderswijk en onder invloed van de activiteiten van onze organisatie, Controle Alt Delete, ontstond er in 2013 een landelijk publiek debat over ongelijke behandeling door de politie op basis van ras. Dat was niet voor het eerst in Nederland. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw woedde er al een debat over etnisch profileren in Nederland (Bovenkerk, 2014; Centrum Anton de Kom, 1977). Etnisch profileren laat slachtoffers ervaren dat de politie er niet voor hen is. Het geeft mensen van kleur en mensen met een migratieachtergrond het gevoel dat ze een tweederangsburger zijn. Nederlands onderzoek laat zien dat deze ervaringen en gevoelens negatieve gevolgen hebben voor hun vertrouwensrelatie met de politie en hun relatie met de overheid in bredere zin (zie o.a. Amnesty, 2013; Broekhuizen et al., 2018; Felten et al., 2021). Het in de afgelopen jaren in Nederland uitgevoerde onderzoek naar etnisch profileren richtte zich met name op ervaren discriminatie.

Onderzoekers van het Sociaal Cultureel Planbureau interviewden mannen die contact met de politie hadden (SCP, 2014). De resultaten lieten zien dat een derde van de Marokkaans-Nederlandse mannen zich gediscrimineerd voelde door de politie. Inclusief de mensen die twijfelden of ze gediscrimineerd werden, gold dit voor 44% van de Marokkaanse Nederlanders, 46% van de Turks-Nederlandse mannen, 33% van de Surinaams-Nederlandse mannen en voor 20% van de Caribisch-Nederlandse mannen.

Enkele jaren later deed het Europese Agentschap voor grondrechten een groot onderzoek naar vertrouwen en discriminatie onder moslims in heel Europa (FRA, 2017). Nederland haalde daarbij de laagste score van alle onderzochte landen. Specifiek met betrekking tot etnisch profileren in Nederland bleek dat 32% van de Marokkaans-Nederlandse moslims aangaf dat zij in de afgelopen vijf jaar door de politie gestopt zijn. Over de laatste politiecontrole zegt 64% dat er volgens hen sprake was van etnisch profileren. Turks-Nederlandse moslims antwoordden vergelijkbaar: 28% werd in de afgelopen vijf jaar gestopt door de politie. Daarvan zegt 42% dat er bij de laatste politiecontrole sprake was van etnisch profileren.

Twee jaar later deden wij, vanuit Controle Alt Delete, onderzoek naar de ervaringen van Amsterdammers met de politie (Controle Alt Delete, 2019). Aan alle respondenten werd gevraagd of zij in het afgelopen jaar contact hadden met de politie. Uit het onderzoek, onder bijna 2000 respondenten, bleek dat van de mannen met een niet-westerse migratieachtergrond 19% in het afgelopen jaar door de politie benaderd werd voor een controle. Van de Nederlands-Nederlandse mannen werd 9% benaderd voor een controle. Nederlandse mannen met een niet-westerse migratieachtergrond werden daarmee twee keer vaker gecontroleerd door de politie. Bovendien vond 40% van de Nederlanders met

een niet-westerse migratieachtergrond het onterecht dat zij gecontroleerd werden. Van de Nederlands-Nederlandse mannen vond slechts 9% dat onterecht. Mannen met een niet-westerse migratieachtergrond gaven daarmee vier keer vaker aan dat zij onterecht gecontroleerd werden.

Het CBS ondervraagt tweejaarlijks een brede groep Nederlanders over (onder andere) hun ervaringen met de politie. Het meest recente onderzoek liet zien dat van de respondenten met een Nederlandse achtergrond 68% (zeer) tevreden is over het laatste contact met de politie (CBS, 2021b). Van de respondenten met een niet-westerse migratieachtergrond is slechts 60% (zeer) tevreden hierover. Als de onderzoekers doorvragen waarom mensen ontevreden zijn over het laatste politiecontact, geeft 20% van de respondenten met een niet-westerse migratieachtergrond als reden dat de politie hen discrimineerde. Van de respondenten met een niet-westerse migratieachtergrond is bovendien 47% het eens met de stelling “sommige mensen worden in dezelfde situatie door de politie sneller aangehouden dan anderen”. Op andere vragen over het functioneren van de politie (de politie is benaderbaar, de politie bestrijdt succesvol de criminaliteit, de politie informeert burgers) scoren de respondenten met en zonder een migratieachtergrond gelijk. Het verschil in tevredenheid tussen de bevolkingsgroepen lijkt samen te hangen met gevoelens over en ervaringen met discriminatie.

Zoals we laten zien, zijn er sinds 2013 in Nederland meerdere onderzoeken naar etnisch profileren uitgevoerd. Onlangs heeft het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Justitie en Veiligheid zelfs nog een oproep gedaan voor een systematische analyse van de beschikbare (internationale) literatuur. Bovenstaande onderzoeken vinden overigens prima ingang in het Nederlandse publieke en politieke debat. In Nederland is er dan ook geen discussie over de vraag of etnisch profileren plaatsvindt. De politie en de Minister van Justitie en Veiligheid (h)erkennen dat etnisch profileren meer dan incidenteel voorkomt.

4. Vooroordelen en statistisch onderscheid maken

De oorzaken van etnisch profileren zijn gelegen in individuele vooroordelen, de toepassing van discretionaire bevoegdheden en het gebruik van risicoprofielen (zie bijvoorbeeld Glaser, 2014; Lipsky, 2010; Maynard-Moody & Musheno, 2000; Rushin & Edwards, 2021). We bespreken eerst vooroordelen als een oorzaak van etnisch profileren. Drie in Nederland uitgevoerde onderzoeken laten zien op welke wijze vooroordelen ingebed zijn in het politiewerk.

Het onderzoek naar het beslisproces van Amsterdamse dienders is al wat ouder maar nog steeds actueel (Çankaya, 2012). Çankaya beschrijft in dit onderzoek dat proactieve controles een voorfase, een interactiefase en een resultaatfase hebben. De selectiebeslissing, waarin het vraagstuk van etnisch profileren centraal staat, wordt gemaakt in de voorfase. Hierbij kijken agenten naar de persoon, een eventueel voertuig, het gedrag, het tijdstip en de locatie. Bij het beoordelen van de persoon, zo beschrijft Çankaya, kijken politiemensen naar hoe iemand er uitziet (huidskleur, gezichtsvorm, leeftijd, sekse) en naar kleding, sieraden en versieringen op het lichaam. Politiemensen kijken dus naar gedrag, maar hebben nadrukkelijk ook aandacht voor iemands persoonskenmerken in deze voorfase. Uiterlijke kenmerken van een persoon wordt afgezet tegen de kennis die politiemensen hebben over oververtegenwoordiging in misdaadstatistieken. Çankaya

laat daarmee overtuigend zien dat overwegingen omtrent ras mede een rol spelen bij de beoordeling van burgers. De titel van het onderzoek van Çankaya, *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie*, refereert daaraan. Een politiemans zei tijdens het onderzoek dat als 90% van de woninginbraken door marsmannetjes gepleegd wordt, hij marsmannetjes zal gaan controleren om woninginbraken tegen te gaan. Het illustreert wat Çankaya bloot legde: het feit dat mensen tot een groep behoren die oververtegenwoordigd is in de misdaadstatistiek speelt een actieve rol in de selectiebeslissing die politiemensen op straat maken.

Een onderzoek naar de politie in Den Haag laat zien dat in de hofstad dezelfde dynamiek speelde (Van der Leun et al., 2014). Dit verkennende onderzoek naar het voorkomen van etnisch profileren werd uitgevoerd onder politiemensen en jongvolwassenen. Hoewel de onderzoekspopulatie bij de politiemensen met 33 respondenten vrij klein was, viel de eensgezindheid in de antwoorden op. Bijna alle geïnterviewde agenten antwoordden dat “bepaalde etnische groepen vaker staande worden gehouden omdat wordt gedacht dat deze groepen eerder bepaalde vormen van criminaliteit zouden plegen dan andere groepen”. De onderzoekers concludeerden dan ook dat de “criminele oververtegenwoordiging van bepaalde groepen met een migrantenachtergrond een grote rol speelt voor een aantal politiefunctionarissen”.

Een student van de politieacademie bouwde een aantal jaren later voort op de onderzoeken van Çankaya en Van der Leun et al. Dit onderzoek kwam boven water na een Wob-verzoek van televisieprogramma Brandpunt. De student interviewde 500 politiemensen in de Eenheid Oost-Brabant (Onbekend, 2015). Twee bevindingen vielen met name op. Ruim 40% van de respondenten gaf aan dat zij denken dat hun collega's regelmatig of vaak mensen van bepaalde etnische groepen staande houden omdat zij denken dat zij eerder bepaalde vormen van criminaliteit plegen. De student vroeg ook of de etnische achtergrond van personen, in combinatie met andere factoren en overwegingen, een rol mag spelen bij de beslissing om iemand wel of niet aan te spreken. Daarop antwoordde 61% dat het een gemiddelde of grote rol mag spelen.

De drie onderzoeken laten zien dat politiemensen (mede) selectiebeslissingen maken op grond van informatie over criminaliteitsstatistiek. Dit gaat in wezen verder dan (al dan niet) bewuste vooroordelen bij individuele politiemensen. Er is immers geen sprake van een vooroordeel, zo kan betoogd worden: politiemensen die selectiebeslissingen maken op grond van criminaliteitsstatistiek gaan uit van feitelijke informatie en baseren daar (mede) hun beslissingen op. De proactieve controlebevoegdheden en de discretionaire bevoegdheid geeft politiemensen bovendien de ruimte om de selectiebeslissingen op deze manier te maken. Daarin is de tweede oorzaak van etnisch profileren gelegen.

5. Ruime bevoegdheden en de discretionaire ruimte

Het Nederlandse veiligheidsbeleid is gericht op zowel proactief als reactief optreden (Meershoek et al., 2021; Salet, 2019). Voor het uitvoeren van proactief optreden biedt de Nederlandse wet dan ook ruime mogelijkheden. Deze proactieve controles richten zich op mensen waarbij er (nog) geen sprake is van een verdenking van een gepleegd strafbaar feit. Denk aan preventief fouilleren in veiligheidsrisicogebieden, ID-controles, dynamische verkeerscontroles en gewone verkeerscontroles. Bij verkeerscontroles,

bijvoorbeeld, kan de politie op grond van de Wegenverkeerswet ieder voertuig en de bestuurder daarvan staande houden en onderwerpen aan een controle. Een (redelijk vermoeden van een) verdenking van een strafbaar feit is niet vereist. De verkeerscontrole mag bovendien ook worden ingezet als middel om de identiteit van een passagier vast te stellen en kan worden gebruikt om te vragen of de politie in de kofferbak mag kijken. Zolang er eerst een correcte verkeerscontrole op grond van de Wegenverkeerswet wordt uitgevoerd, mag de politie daarna doorvragen (Hoge Raad, 2016). De Nederlandse politie werkt bij deze (dynamische) controles bovendien met het principe ‘vragen staat vrij’ (Çankaya, 2012). De politie mag volgens dit principe alles vragen dat niet gevorderd kan worden. Op deze manier kan bijvoorbeeld het identiteitsbewijs van een passagier verkregen worden, ook wanneer deze persoon niet verdacht wordt van een strafbaar feit.

Amnesty International wees al eerder op het samenspel van veiligheidsbeleid en politiebevoegdheden (Amnesty, 2013). De mensenrechtenorganisatie stelde dat naarmate de politie meer stuurt op proactief optreden en het verzamelen van informatie, het risico op etnisch profileren groter wordt. De relatie tussen proactieve controles en etnisch profileren is dan ook gelegen in die discretionaire ruimte. In het bestuursrecht wordt de discretionaire bevoegdheid omschreven als de vrijheid die een bestuursorgaan heeft om “in meer of mindere mate [...] in concrete gevallen naar eigen inzicht een besluit te nemen” (Damen et al., 2009). Dat geldt voor bestuursorganen in bredere zin, maar zeker ook voor de uitvoerders op straatniveau: achter de balie bij de gemeente, als welzijnswerker bij een jeugdzorginstelling en als politieagent op straat. Deze uitvoerders, de eerste vertegenwoordigers van de overheid op straat, worden ook wel de *street-level bureaucrats* genoemd. Hun discretionaire bevoegdheid wordt gezien als een fundamenteel aspect van het werk. *Street-level bureaucrats*, waaronder politiemensen, zijn enerzijds gebonden aan een hiërarchie en aan regels, maar tegelijkertijd maken zij bij iedere beslissing en actie gebruik van hun discretionaire bevoegdheid (Lipsky, 2010; Maynard-Moody & Musheno, 2000).

De discretionaire ruimte wordt door politiemensen ingevuld met politiewerk dat zich richt op de personen die “waardig” en “onwaardig” zijn (Lipsky, 2010; Maynard-Moody & Musheno, 2000). Het gaat hierbij om morele oordelen over wie geholpen moet worden en wie aangepakt moet worden. Mensen aanpakken die behoren tot een groep die oververtegenwoordigd is in de criminaliteitsstatistieken, zoals besproken in de vorige paragraaf, is daar een goed voorbeeld van. Uit onderzoeken en krantenartikelen blijkt bovendien dat er binnen de Nederlandse politie in niet mis te verstane bewoordingen over groepen mensen wordt gesproken die als “onwaardig” gezien worden. Politiemensen spreken over ‘Antillianen’, ‘eencelligen’, ‘Marokkanen’, ‘Marokkaantjes’, ‘zigeuners’, ‘junks’, ‘tokkies’, ‘kampers’, ‘plot’n volk’, ‘kakkerlakken’, ‘Oostblokkers’, ‘Polen’, ‘Turken’, ‘Noord-Afrikaanse Teringlijers op Sportschoenen (NATOS)’, ‘kutafrikanen’, ‘pauperallochtonen’ en ‘kankervolk’ (Çankaya, 2012; Landman & Sollie, 2018; NRC, 2020).

Twee oorzaken van etnisch profileren komen hier samen. De bevoegdheid om proactieve controles uit te voeren, in combinatie met de discretionaire ruimte om deze naar eigen inzicht vorm te geven, gaat samen met controles die zich richten op de “onwaardigen”. Soms krijgen politieagenten echter expliciet de opdracht om etnisch te profileren. Dat gebeurt bij het gebruik van etnisch geladen risicoprofielen. Dat is de derde oorzaak van etnisch profileren.

6. Etnisch geladen risicoprofielen

Een inmiddels internationaal bekend voorbeeld van het gebruik van etnisch geladen risicoprofielen is de 'Toeslagenaffaire' bij de Belastingdienst. In de risicoprofielen die de Belastingdienst hanteerde bij de controle op de inkomstenbelasting en toeslagen staan selectiecriteria zoals: "allochtoon (niet westerse landgenoten)", "van buitenlandse origine", "ondernemers van allochtone afkomst" en "belastingplichtigen wier achternaam eindigt op ...ic" (Controle Alt Delete, 2022a). Een ander voorbeeld is de wijze waarop de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) de etnische achtergrond controleerde van duizenden bestuurders van bedrijven die kennismigranten naar Nederland wilden halen (NRC, 2022b). Landelijk nieuws haalde de staandehouding van Typhoon in 2016. Hij werd staande gehouden omdat "zijn nieuwe auto niet zou passen bij zijn huidskleur". Ook hier was voorbeeld van een etnisch geladen risicoprofiel.

In Roermond zette de politie en het Openbaar Ministerie gezamenlijk een project op waarbij de politie gebruik maakte van etnisch geladen risicoprofielen gebaseerd op statistisch onderscheid maken (Amnesty, 2020). Het doel was om preventief mensen te selecteren die naar Roermond komen om, in de verwachting van de politie, in het winkelcentrum zakken te rollen. Aan het project lag een analyse van de nationaliteit en etniciteit van verdachten ten grondslag. Daaruit bleek dat 60% van de verdachte zakkenrollers de Nederlandse nationaliteit heeft en dat 40% een niet-Nederlandse nationaliteit heeft. Met betrekking tot de Oost-Europese verdachten (17% van alle verdachten) concludeerde de politie vervolgens dat "vooral Roemeense en Bulgaarse criminele netwerken, waaronder veel zigeuners (vooral Roma) zich onder meer met oplichting bezighouden". De politie baseerde zich hiervoor op Roemeense en Bulgaarse politierapporten waarin staat dat zakkenrollers vaak Roma zijn, volgens de Bulgaarse politie zelfs in 90% van alle gevallen. Hoewel slechts 17% van de verdachten in Roermond een Oost-Europese nationaliteit had, werd de 'proeftuin' erop ingericht om uitsluitend mensen met een Oost-Europese nationaliteit te controleren. Andere nationaliteiten vielen buiten de reikwijdte van het project. Met verschillende camera's wilde de politie alle inkomende auto's monitoren die vanuit Duitsland Nederland binnen reden. De camera's zouden moeten kijken naar het kenteken, de afkomst van de auto (en daarmee de vermoedelijke bestuurder), de kleur van de auto, of het een huurauto was en het aantal inzittenden. Als er een *hit* was, werd dat doorgestuurd aan de politie en kon dat leiden tot een controle. Het is onbekend hoe de staandehoudingen in de praktijk zijn verlopen. Het project laat zien hoe de politie zich richtte op mensen met een Oost-Europese nationaliteit. Het ging hier niet om grenscontroles, maar om proactieve controles gericht op terugdringen van criminaliteit. Nationaliteit, maar ook nationale of etnische afstamming zijn een (verboden) discriminatiegrond (College voor de Mensenrechten, 2021).

Politiemensen die de weg opgaan om een auto te controleren die door het systeem geselecteerd is, kunnen uiteraard altijd een eigen selectiebeslissing maken. Ook bij opdracht gestuurde controles zoals in Roermond kunnen politiemensen gebruik maken van de discretionaire ruimte om een auto wel of niet aan de kant te zetten. Toch is de bandbreedte waarbinnen deze selectiebeslissing genomen kan worden wel kleiner, omdat er een specifieke opdracht is. Zo controleert de politie bijvoorbeeld ook mensen met een "Litouws uiterlijk" in een huurauto. Dit vertelde de Utrechtse politiechef Martin Sitalsing aan de Tweede Kamer (Tweede Kamer, 2021b). Controles op mensen met

een “Litouws uiterlijk” in een huurauto waren volgens hem nodig in de strijd tegen de diefstal van gps-systemen uit auto’s. In dit risicoprofiel zijn uiterlijke kenmerken één van de onderdelen in het risicoprofiel. Ook in dit voorbeeld geldt dat er een opdracht is om etnisch te profileren – de bandbreedte om eigen afwegingen te maken is daarbij kleiner dan wanneer politiemensen een eigen invulling geven aan selectiebeslissingen.

7. Beleid van de politie en het Ministerie tegen etnisch profileren

Zoals eerder vermeld publiceerde de minister van Justitie en Veiligheid in 2016 voor het eerst een landelijk beleid tegen etnisch profileren (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2016). Richtte dit beleid zich op de oorzaken van etnisch profileren en was het succesvol?

De voorgestelde aanpak bestond uit drie aspecten: het versterken van divers vakmanschap, een app die eerder gedane bevragingen toont aan agenten en een instructie voor het uitvoeren van proactieve controles. Er bestaat geen systematisch overzicht of een evaluatie van de maatregelen die de politie heeft uitgevoerd met betrekking tot divers vakmanschap. De activiteiten die de politie ondernam wat betreft divers vakmanschap laten we daarom noodgedwongen buiten beschouwing; de app en de instructie bespreken we hieronder.

De voorgestelde instructie werd landelijk politiebeleid in 2017. De naam was eerst “handelingskader proactief controleren”, daarna werd er gekozen voor “handelingskader professioneel controleren” (Politie, 2017). In het handelingskader staan vier basisprincipes voor een goede controle: 1) geef een goede uitleg, 2) bejegen mensen op een correcte manier, 3) reflecteer op de uitgevoerde controle en 4) maak de juiste selectie. Daarbij staat: een politieagent mag iemand niet controleren omdat “hij (op het oog) tot een groep behoort die oververtegenwoordigd is in de misdaadstatistiek en omdat hij wat betreft enkel zijn uiterlijk in die buurt ‘niet thuishoort’”.

Gelijktijdig werkte de politie aan een nieuwe app, genaamd ‘Proco-app’. Proco is een afkorting van de woorden proactieve controle. De app was erop gericht om bevragingen te registreren, die naar voren zouden moeten komen bij de volgende keer dat de burger bevroegd werd. De app zou politiemensen informatie moeten geven over hoe vaak iemand al eerder is gestopt: als iemand vaak gestopt werd, zonder dat er iets gevonden werd, zou die persoon niet nogmaals gecontroleerd moeten worden. Ook in de bejegening zou de politie er rekening mee kunnen houden: wie al vaker is gestopt, kan daar boos of teleurgesteld over zijn. Met de app zou de politie hier mogelijk beter op kunnen anticiperen.

In 2018 werd de app uitgeprobeerd in zes basisteams. Als onderdeel van deze proef werd ook het handelingskader in deze teams geïntroduceerd. Onderzoekers volgden gedurende bijna een jaar de voortgang (Politieacademie, 2020). Het onderzoek was gericht op hoe de app werd gebruikt. Daarnaast werd onderzocht hoe het handelingskader gebruikt en gewaardeerd werd door de politie. Zij namen daartoe in totaal 130 interviews af onder teamchefs, ambassadeurs en agenten op de werkvloer.

Uit het onderzoek bleek dat de meeste politiemensen er niet uit zichzelf voor kozen om de app te gebruiken. Verder bleek dat leidinggevendenden het gebruik van de app

niet top-down wilden afdwingen. Dat had volgens de onderzoekers tot gevolg dat het gebruik van de app uitmondde in “laissez faire: politiemensen mochten zelf weten of ze de app gebruikten.” Het gevolg was dat slechts 6% van alle politiecontroles met de app geregistreerd werd. Verder bleek dat politiemensen niet op de hoogte waren van het handelingskader. De resultaten lieten zien dat ongeveer de helft van de agenten gehoord had van het handelingskader. Slechts 4% van de geïnterviewden kon de vier basisprincipes van het handelingskader opnoemen. Dat is een slechte score, in aanmerking nemend dat de basisprincipes niet zo ingewikkeld zijn, dat de interviews kort na de introductie van het handelingskader werden afgenomen, dat deze basisteams ervan op de hoogte waren dat zij een pilot-team waren en dat teamchefs en ambassadeurs tegen etnisch profileren onderdeel uitmaakten van de geïnterviewden.

Onderzoek uit 2019 in Amsterdam liet overigens een vergelijkbaar beeld zien (Kuppens en Ferwerda, 2019). Slechts een kwart van de Amsterdamse agenten was bekend met het handelingskader proactief controleren (met het handelingskader, niet met de inhoud ervan). Een derde van de Amsterdamse agenten had in 2019 nog nooit van enige interventie tegen etnisch profileren gehoord. Geïnterviewde politieagenten met straatervaring stelden “vanuit hun eigen handelen geen probleem en geen reden tot aanpassing [te zien] als het gaat om het proactief controleren van burgers. [...] Ze geven aan gewoon hun werk te doen; vooral de buitenwereld heeft een mening over hun optreden.”

De uiteindelijke conclusie van de Politieacademie: een aparte app voor het registreren van staandhoudingen is niet wenselijk. De app verdween, maar eind 2019 paste de politie de diensttelefoon aan. Bij iedere bevraging verschijnt nu een pop-up die informatie geeft over hoe vaak de persoon of het voertuig eerder bevragd is. Deze kennis kunnen politieagenten meewegen bij de keuze om wel of niet een controle in te zetten. Volgens de politie geeft dit straatagenten een hulpmiddel om professionele controles uit te voeren (Tweede Kamer, 2021a). Wat het gebruik van de diensttelefoon op deze nieuwe manier oplevert, is nog niet onderzocht. Hoe de verzamelde informatie intern wordt gebruikt is onbekend.

8. Conclusie

De oorzaken van etnisch profileren in Nederland zijn gelegen in een veiligheidscultuur die (mede) is gericht op proactief optreden. Dit gaat in Nederland gepaard met ruime proactieve controlebevoegdheden. De ruime bevoegdheden in combinatie met een discretionaire ruimte zorgen ervoor dat politiemensen zelf invulling kunnen geven in de selectiebeslissingen die zij nemen. De controles richten zich hierbij op de “onwaardigen”, waarbij onwaardig ook wordt ingevuld in termen van behoren tot een groep die is oververtegenwoordigd in de criminaliteitsstatistieken. Hierbij kijken politiemensen (mede) naar uiterlijk voorkomen, waaronder ras. Een voorbeeld daarvan is de opdracht om op basis van uiterlijk voorkomen proactieve politiecontroles uit te voeren, zoals de chauffeur met een “Litouws uiterlijk” in een huurauto.

Het handelingskader proactief controleren is, wat de inhoud betreft, een adequaat en helder antwoord op politiemensen die statistisch onderscheid maken. De nieuwe functionaliteit op de diensttelefoon kan daarbij mogelijk ondersteuning bieden, maar is op zichzelf geen middel dat ingrijpt op één van de oorzaken van etnisch profileren. In de

praktijk blijkt bovendien dat het beleid onbekend is – slechts een handvol politiemensen kan de inhoud ervan reproduceren.

Onderzoek in Amsterdam liet zien dat er ook politiemensen zijn die nieuw beleid niet nodig vinden. Zij zien “geen reden voor aanpassing” (Kuppens en Ferwerda, 2019). Dat is een opmerkelijke uitspraak in het licht van de documentaire ‘De blauwe familie’ (Controle Alt Delete, 2022b). In deze documentaire komen klokkenluiders uit de politieorganisatie aan het woord die bij hun werkgever melding hebben gemaakt van misstanden waaronder racisme en discriminatie en die vervolgens het leven is zuur gemaakt. Naar aanleiding van de documentaire erkende de politietop dat racisme en discriminatie binnen de politie een structureel probleem is. Ook bij de politiemensen die zich hieraan schuldig maken zal het beleid van de politie onbemind zijn.

Er zijn eenvoudigweg politiemensen – hoeveel is onbekend – die het niet eens zijn met beleid dat hen verbiedt om mensen te controleren die tot een groep behoren die is oververtegenwoordigd in de criminaliteitsstatistieken. Zij zullen erop wijzen dat politiemensen iedere dag opnieuw selectiebeslissingen maken, en daarbij wordt verwacht dat zij informatie gestuurd te werk gaan. Wie zich niet laat leiden door de criminaliteitsstatistieken zet de beperkte capaciteit van de politie niet effectief in – is slim en effectief politiewerk op deze manier nog wel mogelijk? Tegen politiemensen die zich op dit standpunt stellen moet de politieleiding twee keer ‘nee’ zeggen.

“Nee”, want de oververtegenwoordiging van mensen met een migratieachtergrond in de criminaliteitsstatistieken is geen natuurlijk gegeven, maar het gevolg van een serie van selectiebeslissingen in de gehele strafrechtketen. Jongeren met en zonder migratieachtergrond geven even vaak aan dat zij strafbare feiten plegen (Bezemer & Leerkes, 2021). Toch blijkt dat mannen met een niet-westerse migratieachtergrond twee keer vaker gecontroleerd worden door de politie dan Nederlands-Nederlandse mannen (Controle Alt Delete, 2019). Jongeren met een migratieachtergrond hebben een twee tot drie keer grotere kans om als verdachte aangemerkt te worden (Bezemer & Leerkes, 2021). Jongeren met een migratieachtergrond hebben een tien keer grotere kans om een celstraf in plaats van een HALT-afdoening te krijgen (Boon et al., 2018). Verdachten met een migratieachtergrond worden bovendien zwaarder gestraft door de rechter. Daders met een “buitenlands uiterlijk” (sic) die de Nederlandse taal spreken hebben een vijf keer grotere kans om veroordeeld te worden tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf dan daders met een “Nederlands uiterlijk” (sic) die ook de Nederlandse taal spreken. Daders met een “buitenlands uiterlijk” (sic) die geen Nederlands spreken hebben een twintig keer grotere kans om veroordeeld te worden (Wermink & De Keijser, 2012).

En nogmaals “nee”, want het is cruciaal dat we mensen altijd op hun individuele gedrag beoordelen en nooit op de groep waar zij toe behoren als zij geen verantwoordelijkheid hebben voor wat anderen met een vergelijkbare afkomst of uiterlijk doen. Wie statistisch onderscheid maakt tussen mensen (mede) op basis van iemands vermoedelijke afkomst en ras, maakt zich schuldig aan etnisch profileren omdat er gebruik wordt gemaakt van een verboden discriminatiegrond om dat onderscheid te maken. Statistisch onderscheid maken, (mede) op grond van ras, is statistisch racisme.

Om etnisch profileren daadwerkelijk tegen te gaan, is het nodig om zicht krijgen op de politiemensen die het met bovenstaande niet eens zijn. Hoewel er zicht is op de

aanhoudingen die politiemensen verrichten, is er namelijk geen zicht op de bevestigingen en staandhoudingen die politiemensen uitvoeren, die tot een individuele agent herleidbaar is. Zonder deze informatie is het niet mogelijk voor leidinggevenden op de werkvloer, denk aan de operationeel experts en de teamchefs, om te sturen op het gewenste gedrag bij deze politiemensen. Politiemensen moeten begeleid worden om op korte termijn hierin een omslag te maken. Wanneer zij deze omslag niet kunnen of willen maken, horen zij niet langer bij de politie thuis. Echter, zonder zicht op het werk van individuele agenten op straat kunnen deze interventies niet gepleegd worden en staat de aanpak van etnisch profileren nog in de kinderschoenen.

Door het systematisch monitoren van politiecontroles zou deze informatie wel tot de beschikking komen van leidinggevenden. Dat kan bijvoorbeeld met een stopformulier. Een stopformulier is een (al dan niet digitaal) formulier waarmee agenten bijhouden wie ze stoppen en waarom ze iemand stoppen. In 2015 zou er, mede naar aanleiding van een promotieonderzoek in Tilburg, een proef met stopformulieren starten (Mutsaers, 2015). De politie blies dit experiment af (AD, 2015). Een jaar later sprak de Minister van Justitie en Veiligheid zich uit tegen stopformulieren (Tweede Kamer, 2016). In de Tweede Kamer kwam er daarna geen meerderheid voor stopformulieren. Even later probeerden drie gemeenteraden om het stopformulier lokaal in te voeren. Zowel in Amsterdam, Den Haag als in Groningen was er een meerderheid voor stopformulieren. In alle gevallen weigerde de burgemeester om de motie uit te voeren (Gemeenteraad Amsterdam, 2017; Gemeenteraad Den Haag, 2017; Gemeenteraad Groningen, 2017). Er werd daarbij nadrukkelijk verwezen naar het gebrek aan draagvlak voor dit instrument bij de politie. Sinds die tijd is er vanuit de politiek geen initiatief meer ondernomen om aan te dringen op de introductie van stopformulieren.

Toch adviseerden twee in Nederland uitgevoerde internationale literatuurstudies om stopformulieren in te zetten (Landman & Sollie, 2018; ProFacto, 2016). Recent riep ook de parlementaire onderzoekscommissie van de Eerste Kamer op tot het gebruik van stopformulieren (Eerste Kamer, 2022). In het deelrapport dat exclusief was gericht aan de politie stelde de commissie dat stopformulieren “aantoonbaar werken” en bijdragen aan reflectie, beter management, helpen om verantwoording af te leggen en dat zij de rechtspositie van burgers versterken.

Als de politie het nalaat, is het de verantwoordelijkheid van de minister van Veiligheid en Justitie om erop toe te zien dat de politie zich daadwerkelijk inzet tegen etnisch profileren. Toezicht op het handelen van politiemensen is daarbij essentieel. Opvallend genoeg is daar bij andere onderwerpen geen discussie over. Zo wordt al het computergebruik van agenten constant gemonitord om te kunnen handhaven of medewerkers porno kijken of informatie lekken aan criminele organisaties. Agenten zijn daardoor minder vrij om informatie te delen, maar dat wordt niet als een nadeel gezien. Alle politiemensen vinden het gedrag van zogeheten ‘mollen’ onacceptabel. Als de politie ook zo gaat denken over etnisch profileren, dan zou er binnen korte tijd veel kunnen veranderen.

We sluiten af met een aantal aanbevelingen. De eerste is eenvoudig: stop met het gebruik van overwegingen omtrent ras in risicoprofielen. De Tweede Kamer nam al meerdere moties aan van deze strekking. Bovendien vloeit dit in wezen ook al voort uit het handelingskader proactief controleren van de politie. Ten tweede: maak duidelijk

dat statistisch onderscheid maken niet is toegestaan. Identificeer personen, groepen en teams waar men het niet eens is met deze norm en bied hun trainingen aan. Als mensen op dit punt niet van mening willen veranderen, horen ze niet bij de politie thuis. Ten derde: introduceer (een vorm van) stopformulieren. Wanneer het leidinggevendenden ontbreekt aan zicht op het gedrag van politiemensen, kan er niet gestuurd en gehandhaafd worden op gewenst gedrag.

Bibliografie

AD (2015). *Politie: geen proef met 'stopformulieren' tegen discriminatie in Tilburg*. Te raadplegen via <https://www.ad.nl/tilburg/politie-geen-proef-met-stopformulieren-tegen-discriminatie-in-tilburg~a6f1e5a8/>

ADANG, O., & MALI, B. "Ondermijning van de gebiedsgebonden politiezorg". In *naam der wat?* Apeldoorn: Politieacademie. Te raadplegen via <https://www.politieacademie.nl/kennisonderzoek/kennis/mediatheek/PDF/101183.PDF>

AMNESTY INTERNATIONAL NEDERLAND (2013). *Proactief politieoptreden vormt risico voor de mensenrechten*. Amsterdam: Amnesty International. Te raadplegen via https://www.amnesty.nl/content/uploads/2016/11/rapport_etnisch_profileren_ainl_28_okt_2013.pdf?x92076

AMNESTY INTERNATIONAL (2020). *We sense trouble: automated discrimination and mass surveillance in predictive policing in the Netherlands*. Te raadplegen via https://www.amnesty.nl/content/uploads/2020/09/Amnesty-International_We-Sense-Trouble_EUR-35_2971_2020.pdf?x33994

BEZEMER, W., & LEERKES, A. (2021). *Oververtegenwoordiging verder ontcijferd: een kwantitatief onderzoek naar sociale verschillen in verdenkingskans en zelfgerapporteerd crimineel gedrag onder jongeren in Nederland*. Politiewetenschap. Te raadplegen via <https://www.politiewetenschap.nl/publicatie/politiewetenschap/2021/oververtegenwoordiging-verder-ontcijferd-369>

BOON, A., VAN DORP, M., & DE BOER, S. (2018). Oververtegenwoordiging van jongeren met een migratieachtergrond in de strafrechtketen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 60(3), 268-288.

BOVENKERK, F. (2014). Etnisch profileren. In: *De Gids*, 2014, no 7.

BROEKHUIZEN, J., VAN KAPEL, M., STEKETEE, M., & ROETMAN, L. (2018). *Vertrouwen in een rechtvaardige behandeling door de politie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. Te raadplegen via <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/vertrouwen-in-rechtvaardige-behandeling-politie.pdf>

ÇANKAYA, S. (2012). *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie*. Amsterdam.

CBS (2021a). *Gedetineerden; geslacht, leeftijd en migratieachtergrond*. Te raadplegen via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82321NED/table?fromstatweb>

CBS (2021b). *Veiligheidsmonitor 2021*. Den Haag: Centraal Bureau voor Statistiek. Te raadplegen via <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2022/09/veiligheidsmonitor-2021>, er werd gebruik gemaakt van data in tabel H6 https://www.cbs.nl/-/media/_excel/2022/09/tabel---h6-burgers-en-politie---2021.xlsx

CBS (2022). *CBS introduceert nieuwe indeling bevolking naar herkomst*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. Te raadplegen via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/07/cbs-introduceert-nieuwe-indeling-bevolking-naar-herkomst>

CENTRUM ANTON DE KOM (1977). *Heldhaftig, Vastberaden, Barmhartig*. Amsterdam. Screenshots te vinden via <https://controlealtdelete.nl/articles/jubileum-al-50-jaar-discussie-over-etnisch-profileren>

COLLEGE VOOR DE MENSENRECHTEN (2021). *Discriminatie door risicoprofielen – Een mensenrechtelijk toetsingskader*. Te raadplegen via <https://publicaties.mensenrechten.nl/file/97f10f70-7baf-499b-b98b-fbe28beb3b4b.pdf>

CONTROLE ALT DELETE (2019). *Etnisch profileren in Amsterdam*, te raadplegen via <https://controlealtdelete.nl/articles/etnisch-profileren-in-amsterdam>

CONTROLE ALT DELETE (2022a). *Etnisch en religieus geladen risicoprofielen bij de Belastingdienst*. Te raadplegen via <https://controlealtdelete.nl/articles/etnisch-en-religieus-geladen-risicoprofielen-bij-belastingdienst>

CONTROLE ALT DELETE (2022b). *Dossier: blauwe familie*. Te raadplegen via <https://controlealtdelete.nl/dossier-blauwe-familie>

DAMEN, L.J.A., ET AL. (2009). *Bestuursrecht 1*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

ECRI (2019). *Ethnic profiling: a persisting practice in Europe*, te raadplegen via https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/ethnic-profiling-a-persisting-practice-in-europe#_ftnref1

EERSTE KAMER (2022). *Gelijk recht doen. Een parlementair onderzoek naar de mogelijkheden van de wetgever om discriminatie tegen te gaan*. Den Haag: juni 2022. Te raadplegen via https://www.eerstekamer.nl/overig/20220614/hoofdrapport_gelijk_recht_doen_een/f=/vltshvc8s7zo_opgemaakt.pdf

FELTEN, H., DOES, S., DE WINTER KOCAK, S., ASANTE, A., ANDRIESEN, I., DONKER, R., & BROCK, A. (2021). *Institutioneel racisme in Nederland*. Kennisplatform Integratie en Samenleving. Te raadplegen via https://www.kis.nl/sites/default/files/institutioneel_racisme_in_nederland_-_literatuuronderzoek1.pdf

FRA (2017). *EU MIDIS II: Second European Union Minorities and Discrimination Survey, Muslims – selected findings*. Luxembourg: European Union. Te raadplegen via http://controlealtdelet.wpengine.com/wp-content/uploads/2021/07/1508148628_fra-2017-eu-minorities-survey-muslims-selected-findings-en.pdf

GEMEENTERAAD AMSTERDAM (2017). *Vergadering Raad 29-11-2017*. Te raadplegen via https://amsterdam.raadsinformatie.nl/vergadering/475694#ai_3731169

GEMEENTERAAD DEN HAAG (2017). *Vergadering Raad 22-6-2017*. Te raadplegen via <https://denhaag.raadsinformatie.nl/vergadering/322129/Bestuur%2022-06-2017>

GEMEENTERAAD GRONINGEN (2017). *Brief van 17 juni 2017*. Te raadplegen via <https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Collegebrieven/Stopformulieren-politie.pdf>

GLASER, J. (2014). *'Causes of Racial Profiling', Suspect Race: Causes and Consequences of Racial Profiling*. Oxford: Oxford Academic.

HOGE RAAD (2016). *ECLI:NL:PHR:2016:460, Dynamische verkeerscontrole-arrest*. Te raadplegen via <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:PHR:2016:460>

KUPPENS, J., & FERWERDA, H. (2019). *De politieaanpak van etnisch profileren in Amsterdam. Een onderzoek naar effecten, criteria en meetbare indicatoren*. Te raadplegen via <https://bureaubeke.nl/wp-content/uploads/2019/04/Downloadversie-Politieaanpak-van-etnisch-profileren-in-Amsterdam.pdf>

LANDMAN, W., & KLEIJER-KOOL, L. (2016). *Boeven vangen*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap. Te raadplegen via http://controlealtdel.wpengine.com/wp-content/uploads/2021/07/1475479670_boeven-vangen.pdf

LANDMAN, W., & SOLLIE, H. (2018). *Tegengaan van etnisch profileren, een internationale literatuurstudie naar effecten van interventies*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap. Te raadplegen via <https://www.politieenwetenschap.nl/cache/files/62275dfce2286PW9IA.pdf>

LIPSKY, M. (2010). *Street-level bureaucracy, dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.

MAYNARD-MOODY, S., & MUSHENO, M. (2000). *Stage agent or citizen agent: two narratives of discretion*. Oxford University Press: Journal of Public Administration Research and Theory 10(2):329-358. Te raadplegen via <https://cursodeposgrado.files.wordpress.com/2011/08/maynard-moody-y-musheno.pdf>

MINISTERIE VAN JUSTITIE EN VEILIGHEID (2016). *Aanbieding drietal rapporten aangaande etnisch profileren door de politie, kenmerk 2000600*. Te raadplegen via <http://controlealtdel.wpengine.com/wp-content/uploads/2021/07/tk-aanbieding-drietal-rapporten-aangaande-etnisch-profileren-door-de-politie.pdf>

MUTSAERS, P. (2015). *A public anthropology of policing*. Tilburg. Te raadplegen via https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/6872568/Mutsaers_Public_I2_06_2015.pdf

NRC (2020). *Agenten die burgers omschreven als 'kutafrikanen' in appjes niet vervolgd*. Te raadplegen via <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/08/04/agenten-die-burgers-omschreven-als-kutafrikanen-in-appjes-niet-vervolgd-a4007810>

NRC (2022a). *Stop met hokjesfetisjisme*. Te raadplegen via <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/02/20/stop-met-hokjesfetisjisme-a4092035>

NRC (2022b). *IND verzeeg een dikke error met kennismigranten*. <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/06/ind-verzeeg-een-dikke-error-met-kennismigranten-a4123661>

ONBEKEND (2015). *Ethnic profiling – nationale politie eenheid Oost Brabant*. Opdrachtgever: sectorhoofd eenheid Oost Brabant. De scriptie werd geschreven door een student wiens naam zwartgelakt is bij het vrijgeven van het rapport. Te raadplegen via <https://actie.controlealtdel.wpengine.com/wp-content/uploads/2022/03/RapportPolitieOost-Brabant.pdf>

PROFACTO (2016). *Het stopformulier: Verkenning van de werking van de registratie van staandehoudingen*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Te raadplegen via <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=c71449a2-84d9-4b2d-93a5-a6801bdf81d5entitle=Rapport%20%27Het%20stopformulier%27.pdf>

POLITIE (2017). *Handelingskader professioneel controleren*. Te raadplegen via <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/onderwerpen/proactief-etnisch-profileren/handelingskader-voor-de-politie-over-professioneel-controleren-versie-2020.pdf>

POLITIEACADEMIE (2020). *Professioneel controleren. Een onderzoek naar het effect van de pilot Proactief controleren*. Te raadplegen via <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=889c6480-6205-4f9a-b4a4-22a1abca5022entitle=Professioneel%20controleren%20-%20Een%20onderzoek%20naar%20het%20effect%20van%20de%20pilot%20Proactief%20controleren%20.pdf>

RUSHIN, S., & EDWARDS, G. (2021). *An empirical assessment of pretextual stops and racial profiling*. Stanford: Stan. L. Rev., 73, 637. Te raadplegen via <https://lawcommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1686&context=facpubs>

SALET, R. (2019). *Verborgen strijd in het veiligheidsdomein: over samenwerking tussen politie en gemeente bij de bestuurlijke aanpak van overlast en criminaliteit*. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 18(1), 3.

SCP (2014). *Ervaren discriminatie in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau. Te raadplegen via <http://controlealtdel.wpengine.com/wp-content/uploads/2021/07/ervaren-discriminatie.pdf>

TWEDE KAMER (2016). *Drietal rapporten aangaande etnisch profileren door de politie*. Te raadplegen via https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2016ZI8064&end=2016D37137

TWEDE KAMER (2021a). *Antwoord op vragen van het lid Belhaj over het analyseren van data van de Proco-app*. Te raadplegen via <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=e8194d47-8113-4734-b253-a526c75d2b02entitle=Antwoord%20op%20vragen%20van%20het%20lid%20Belhaj%20over%20het%20analyseren%20van%20data%20van%20de%20Proco-app.pdf>

TWEDE KAMER (2021b). *Rondetafelgesprek over etnisch profileren*. Te raadplegen via https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/uitgelicht/rondetafelgesprek-over-etnisch-profileren

VAN DER LEUN, J.P., VAN DER WOUDE, M.A.H., VIJVERBERG, R.D., VRIJHOEF, R., & LEUPEN, A. (2014). *Etnisch profileren in Den Haag? Een verkennend onderzoek naar beslissingen en opvattingen op straat*. Leiden: Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Afdeling Criminologie. Te raadplegen via https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/3319809/1/RIS+273120+Rapport_+Etnisch+Profilerenpdf

WERMINK, H., & DE KEIJSER, J. (2012). *Verschillen in straftoemeting in soortgelijke zaken*. *Nederlands Juristen Blad*, 11, 726-733. Te raadplegen via https://www.researchgate.net/publication/263429532_Verschillen_in_straftoemeting_in_soortgelijke_zaken_Een_kwantitatief_onderzoek_naar_de_rol_van_specifieke_kenmerken_van_de_dader